

KLASSIKERINTRO:

Christian Kock:

Om Hermogenes

Hermogenes er stadig kun er kendt af en ret begrænset kreds af retorikhistorisk interesserede, skønt han af autoriteten George Kennedy betegnes som "the most important Greek rhetorician of Roman imperial times"¹. Men i de sidste årtier er de to værker man gennem tiden har hørt mest om, blevet tilgængelige i glimrende engelske oversættelser, nemlig skriftet om "stiltyper", *Peri ideôn*², og især værket om *stasis*, *Peri tôn staseôn*³. En fransk kommentar til, og oversættelse af, hele Hermogenes' *corpus* er siden kommet til.⁴

Der er dog stadig langt til at Hermogenes indtager den hovedrolle i den retoriske teoris historie som han gjorde engang – nemlig i senhellenistisk tid, og endnu mere i det byzantinske riges retorik, hvor han var grundlaget for retorisk dannelse og klart overgik Aristoteles i betydning. Også i renæssancen var han en hovedkilde, idet hans skrifter – især de to ovennævnte – leverede en stor del af tankestoffet i den første store "encyklopædiske" retorik, grækeren Georg af Trapezunts *Rhetoricorum libri V* fra 1430'erne, og blev inkluderet i *Rhetores Graeci* fra Aldus Manutius' trykpressen i 1508/09.

Men én ting er at Hermogenes' tænkning

indiskutabelt har krav på en fortsat renæssance fra et retorikhistorisk synspunkt. En anden sag er om der i denne tænkning også er begrebsdannelser der fortjener at trækkes frem som ressource for retorik som et moderne kommunikationsfag med vægtlæggelsen på praktisk udøvelse.

Der er ganske vist en tendens til at den slags forsøg på meget nøjeregnende, taksonomisk systematik som Hermogenes' skrifter er præget af, og den tørre og pedantiske stil og terminologi de benytter, har fået meget "humanistisk" orienterede kendere til at afvise dem med hånlige skuldertræk.⁵ Ikke desto mindre ser man at fx Malcolm Heath, måske den lærdeste nutidige kender både af Hermogenes og den tradition han indgår i, ikke alene har fremlagt en serie skarpsindige filologisk-historiske arbejder om den;⁶ han har også brugt ideer fra denne tradition i en række pædagogisk-praktisk orienterede tiltag, hvor de især skal tjene til at opøve opfindsomhed og systematik i argumentation.⁷

Det er også velkendt at *stasis*-læren, betragtet mere alment, flere gange i nyere tid er blevet genoplivet som ressource for prak-

1 Kennedy (1980), s. 103.

2 Wooten (1987)

3 Heath (1995); tidligere kommentarer og oversættelse af Nadeau (1958, 1959, 1964)

4 Patillon (1997)

5 Således Vickers (1988)

6 Således Heath (1994)

7 Se især Heath (1997). Mange af disse arbejder findes (endnu?) kun på den website på University of Leeds, hvor Heath er professor i græsk (se <http://www.leeds.ac.uk/classics/resources/rhetoric/index.htm>.)

tisk argumentation – blandt eksemplerne på dét er en række artikler og en lærebog af Fahnestock og Secor, men også Braet og – med særligt henblik på juridisk procedure – Hohmann.⁸

Stasis-lærens interesse og potentielle værdi som praktisk redskab behøver altså ikke længere understreges. Også Hermogenes' stiltype-lære har mange nutidige tilhængere, og det gælder også den "Progymnasmata"-tradition som Hermogenes selv skrev et af kildeskrifterne til.⁹

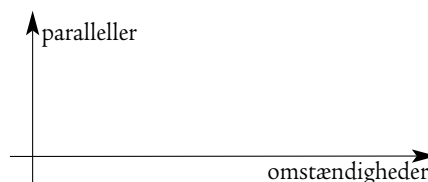
Men hvad der næsten ikke har fået opmærksomhed, er skriftet *Peri heurseôs* (= om inventio), der også tillægges Hermogenes – men som måske ikke er af ham selv.¹⁰ Grunden til glemslen er nok dels at skriftet i nogen grad har karakter af et skrabsammen, dels manglende græskkundskaber hos de fleste retorikkyndige.

Det problem eksisterer dog ikke for den fremragende retorikhistoriker Thomas M. Conley, der giver en præcis og respektfuld præsentation af Hermogenes som hovedfigur i den hellenistisk-østromerske retorik, og blandt andet også refererer grundigt fra værket om "heurêsis". Conley tager specielt fat i det aspekt af Hermogenes' inventio-teori der især har at gøre med at give en argumentation substans eller "kød" – det som Hermogenes har kaldt "bearbejdelse" [*ergasia*]. Han beskriver det som "clearly a long way from the sort of syllogism-based notion of argument familiar from, say, Aristotle's *Rhetoric*. But it is coherent, and it is closer to what orators actually do in advancing a claim than the syllogism model"¹¹.

Conley gør ret i at påpege det livsnære og praktiske ved *ergasia*-begrebet. Hvad Hermo-

genes' *ergasia* handler om, er den måde hvorpå en advokat eller debattør kan bearbejde et argument ved at dyngte mere og mere på sin vægtskål; det svarer til den ny-retoriske, gradualistiske opfattelse af argumentation, hvor man gradvis kan gøre sin argumentation mere og mere tungtvejende, men ikke med ét slag "bevise" noget. Denne proces minder om hvad andre retorikere har kaldt *amplificatio* (hos Aristoteles *auxêsis*), men måden hvorpå man kan gøre sin argumentation mere tungtvejende, sætter Hermogenes, som han har for vane, i et stringent system. Denne stringens er på en måde meget "reduktionsistisk" og tillader en stor overskuelighed, men rummer samtidig, i kraft af sin rekursive struktur, mulighed for en næsten ubegrænset produktivitet, eller om man vil, kreativitet.

Man kan sige at systemet har to dimensioner, der kan beskrives med en simpelt koordinatsystem. De to akser i systemet kan kaldes "omstændigheder" (*peristaseis*) og "parallelleler" (*synkriseis*).

Hermogenes betragter al argumentation som opdelt i "hovedpunkter" (*kephalaia*). (Nedenfor bliver de, med et tilsvarende udtryk fra juridisk sprog, kaldt "anbringender".) For hvert af sine anbringender har man "argumenter" (*epikheirêmata*). Det man laver *ergasia* på, er så argumenterne. Når man vil bearbejde et argument, går man først ind og ser på sagens (handlingens) omstændigheder, som er:

- stedet [*topos*],
- tiden [*khronos*],

8 Fahnestock og Secor (1983a, 1983b, 1996, 2004), Braet (1987), Hohmann (1989).

9 Sml. det svenske *Progymnasmata*-projekt som præsenteret i Eriksson (2002a og 2002b).

10 Den grundigste diskussion af ophavsforholdene er Patillon (1997b).

11 Conley (1990), s. 56-57.

- måden [*tropos*],
- personen [*prosôpon*],
- grunden [*aition*] og
- selve handlingen [*prâgma*].

Denne liste er en topik som man kan vælge ud af (en topik som man genfinder i topiske systemer som fx Ciceros *Topica* og Rudolf Aricolas *De inventione dialectica*). Man kan fx finde noget særligt ved den person som udfører (har udført) handlingen – og dermed har man bearbejdet det “argument” der styrker éns anbringende, og givet det øget substans. Så kan man dernæst gå på den lodrette led i koordinatsystemet og se efter paralleller. Også for paralleller er der en bestemt topik; der kan nemlig være tale om følgende typer:

- sammenligning [*parabolê*],
- eksempel [*paradeigma*],
- det mindre [*mikroteron*],
- det større [*meizôn*],
- det lige [*isos*],
- det modsatte [*enantion*].

Fx kan man opstille en modsætning mellem denne person og andre personer. Derved får man en yderligere “bearbejdelse” af argumentet. Men denne bearbejdelse kan man så fordybe sig yderligere i, idet man fx hos den “modsatte” person man har fremdraget, vender tilbage til omstændighederne (den vandrette akse); det kunne fx være omstændigheden “sted”. Så får man det som Hermogenes kalder et “enthymem” – der slet ikke er det samme som Aristoteles kalder enthymem.¹² Og endelig kan man føje et såkaldt

“støtte-enthymem” til enthymemet.

På denne måde kan man blive ved meget længe med at bearbejde, også fordi det hele tiden er muligt at inddrage mere end én

“forøge argumentets skarphed”, men han eksemplificerer den med en kontrasterende parallel, nemlig at perserkongen engang anlagde en kanal gennem Athos-bjerget, hvorimod vi atener blot skal grave en kanal gennem Chersonesos’ jord. Ligger ligheden mon deri at både konklusionen og den ene præmis her er noget modtageren kan sige sig selv – nemlig at vi bør grave den kanal, for det vil være ganske nemt? I så fald kan det synes som om Hermogenes ved et enthymem forstår noget der udelader en præmis – en forståelse som også har været appliceret på Aristoteles’ enthymem-begreb, men efter nutidige eksperter mening med urette – se blandt andet Burnyeat (1994, 1996). Malcolm Heath forklarer i sin indføring i hellenistisk inventio, som bygger meget på Hermogenes, at et enthymem er “a pointed expression designed to highlight the thrust of the comparison” (1997, s. 115) – og “pointed” passer jo på eksemplet med perserkongen, hvor kontrasten med hensyn til stedet (bjerg vs. jord) netop giver “skarphed”, som Hermogenes kræver det (dri-myttês). Quintilian, ca. 60 år før Hermogenes, nævner (V.x.2) de forskellige betydninger af enthymêma og tilslutter sig en definition af det som “det at der er modstrid” (id quod pugna constat); han henviser til forfatteren til Ad Herennium (“Cornificius”), hvis beskrivelse af contrarium (IV, 25) han mener dækker det samme. Jeffrey Walker har en omstændelig forklaring på relationen mellem de to enthymem-definitioner: “An ‘enthymeme’ is, on one hand, a complex, quasi-syllogistic structure of inference and affect that constitutes the substance and persuasive force of an argument as perceived by an audience. On the other hand, an ‘enthymeme’ will typically and perhaps most forcefully appear in discourse as an emphatic, structural/stylistic turn that caps an exetasis, gives the inferential/affective substance a particular realization with a particular salience within a particular discursive moment, and thereby shapes its audience’s perception of (and responses to) just what ‘the argument’ is” (Walker, s. 184). Der er altså i hvert fald følgende elementer i spil hvad angår betydningen af enthymem: 1) at modtageren i en eller anden forstand er inddraget, 2) at der er en modstrid, og 3) at enthymemet tilspidser argumentationen eller giver den “skarphed”.

12 Det er let at se forskellen, men ikke så let at se ligheden mellem de to brug af ordet – en lighed der trods alt “bør” være at finde et sted. Aristoteles definerer som bekendt enthymemet som den retoriske form for syllogisme der tager udgangspunkt i en synsmåde modtageren har i forvejen; Hermogenes definerer den ikke abstrakt andet end ved at den tjener til at

omstændighed for hvert argument og mere end én type parallel for hver bearbejdelse. Alligevel er systemet enkelt. Der er kun de to dimensioner, den lodrette og den vandrette. Og det er interessant at disse to dimensioner (omstændigheder og paralleller) faktisk svarer til det begrebspar der er blevet fast inventar i sprogbeskrivelsen i moderne tid, nemlig den "metonymiske" akse (=omstændigheder) og den "metaforiske" akse (=parallel-

ler); sprogforskere som Roman Jakobson¹³ taler også om henholdsvis kontingens (*contiguity*) og lighed (*similarity*).

Her følger nu det pågældende afsnit fra Hermogenes' afhandling.¹⁴

13 Jacobson (1956, 1960).

14 Der er anvendt Hugo Rabes udgave (1913, genoptr. 1969). Patillons franske oversættelse (1997a) har været konsulteret og har hjulpet til at afklare problematiske passager. En del ændringsforslag fra Signe Isager, lektor i antikhistorie ved Syddansk Universitet, har også været til stor nytte.

Om Christian Kock:

Christian Kock er professor i retorik ved Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Afdelingen for Retorik ved Københavns Universitet.

Email: kock@hum.ku.dk

Litteratur

- Burnyeat, M. F. (1994): "Enthymeme: Aristotle on the Logic of Persuasion." Side 2-55 i *Aristotle's Rhetoric: Philosophical Essays*. Ed. David Furley and Alexander Nehemas. Princeton University Press, Princeton.
- (1996): "Enthymeme: Aristotle on the Rationality of Rhetoric." Side 88-115 i *Essays on Aristotle's Rhetoric*. Ed. Amelie O. Rorty. University of California Press, Berkeley.
- Conley, Thomas M. (1990): *Rhetoric in the European Tradition*. Chicago University Press, Chicago.
- Fahnestock, Jeanne R. & Marie J. Secor (1983a): "Grounds for Argument: Stasis Theory and the Topoi". Side 135-146 i: David Zarefsky, Malcolm O. Sillars, and Jack Rhodes (red): *Argument in Transition*. Speech Communication Association, Annandale, Virginia.
- (1983b). "Teaching Argument: A Theory of Types." Side 20-30 i *College Composition and Communication* 34.1, 20-30.
- (1996): "Classical Rhetoric: The Art of Argumentation", i: *Argument Revisited, Argument Redefined*. Ed. Barbara Emmel. Sage, Thousand Oaks, CA.
- (2004): *A Rhetoric of Argument*. Third Edition. McGraw-Hill, Boston.
- Heath, Malcolm (1994): "The Substructure of Stasis-Theory from Hermagoras to Hermogenes." Side 114-129 i *Classical Quarterly* 44.
- Heath, Malcolm (1995): *Hermogenes On Issues: Strategies of Argument in Later Greek Rhetoric*. Clarendon, Oxford.
- (1997): "Invention". Side 89-119 i Porter.
- Rabe, Hugo (red.) (1913): *Hermogenis opera*. Teubner, Leipzig. Genoptryk 1969.
- Hohmann, Hans (1989): "The Dynamics of Stasis: Classical Rhetorical Theory and Modern Legal Argumentation". Side 171-197 i *American Journal of Jurisprudence* 34.
- Jakobson, Roman (1956): "Two Aspects of Language and Two Types of Linguistic Disturbances". I: R. Jakobson and M. Halle: *Fundamentals of Language*. Mouton, The Hague.
- (1960): "Closing Statement: Linguistics and Poetics". Side 350-377 i T. A. Sebeok (red.): *Style in Language*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Nadeau, Ray (overs.) (1964): "Hermogenes 'On Stases': A Translation with an Introduction." Side 361-424 i *Speech Monographs* 31.
- Nadeau, Ray (1958): "Hermogenes on 'Stock Issues' in Deliberative Speaking." Side 59-66 i *Speech Monographs* 25.
- (1959): "Classical Systems of Stases in Greek: Hermagoras to Hermogenes." Side 51-71 i *Greek, Roman and Byzantine Studies* 2.
- Patillon, Michel (1997a): *Hermogène: L'art rhétorique. Traduction française intégrale, introduction et notes par*

- Michel Patillon. L'âge d'homme, Paris.
- (1997b) : "Le 'De Inventione' du Pseudo-Hermogène". Side 2064-2171 i *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* II.34.3
- Porter, Stanley E. (red.) (1997): *Handbook of Classical Rhetoric in the Hellenistic period: 330 B.C.-A.D.* 400. Brill, Leiden.
- Vickers, Brian (1988): *In Defence of Rhetoric*. Clarendon Press, Oxford.

- Walker, Jeffrey (2000): *Rhetoric and Poetics in Antiquity*. Oxford University Press, New York.
- Wooten, Cecil W. (1987): *Hermogenes On Types of Style*. Translated by Cecil W. Wooten. University of North Carolina Press, Chapel Hill.

KLASSIKER:

Hermogenes:

Om Argumenter (epikheirêmata)

Hvad enten vi selv vil fremføre et anbringende [*kephalaion*], eller vi vil gendrive modpartens anbringende, må vi finde ud af hvor vi kan hente argumenter [*epikheirêmata*], og på hvor mange måder vi kan gøre det. For uanset om vi bekræfter eller gendriver, så kommer ideerne til argumenter fra de samme kilder; der findes ikke andre end dem. Det træffer sig nemlig sådan at ethvert argument uddrages af omstændighederne [*peristaseis*]. En omstændighed vil sige alt det som har at gøre med os selv, vore ord, vore handlinger, vore skikke, vore forudsætninger, vore liv, nemlig:

- stedet [*topos*],
- tiden [*khronos*],
- måden [*tropos*],
- personen [*prosôpon*],
- grunden [*aitia*] og
- handlingen [*prâgma*].

Filosofferne følger hertil en syvende omstæn-

dighed, stoffet [*hylê*], men rhetoren afsætter ikke en særlig plads hertil; han fordeler den derimod på de andre, hvor det er muligt. Hvis vi fx mener at det er godt at en ting bliver gjort, så argumenterer vi for at den skal gøres fordi den er god i betragtning af stedet, tiden, måden, personen, grunden eller handlingen. Hvis vi er modstandere og ikke mener at denne ting skal gøres, siger vi at den ikke skal gøres fordi den er dårlig i betragtning af stedet, tiden, måden, personen, grunden eller handlingen – og det hvad enten det drejer sig om det fortidige eller det fremtidige: "Dette skal gøres i betragtning af stedet eller tiden" osv., eller "Dette skal ikke gøres i betragtning af stedet eller tiden" osv.

Dette skal vi se ud fra nogle eksempler der vil gøre det hele klart. I den konjekturale stasis¹⁵ er det første anbringende man

15 Stasis-læren hører til oldtidens centrale retoriske teorier og er mest udførligt og systematisk fremstillet i Hermogenes' skrift *Om stasis*. Den "konjekturale" stasis (*stokhasmos*) er den strategi

kommer til, "indsigelse" [*paragraphê*], fulgt af "krav om beviser", hvis vi mod forventning ikke skulle have fundet et andet at sætte foran, som det ofte sker. Lad os tænke os følgende sag: Perikles anklages for forræderi, fordi spartanerkongen Arkhidamos ikke har ødelagt hans afgrøder.¹⁶ Hvis nu Perikles vil kræve at der føres vidner, kan han først hente argumenter for dette krav om bevis ud fra handlingen: "Man bør føre vidner når det gælder forræderi", hvilket er en præcisering af hans anbringende (krav om vidner); derpå kan han tilføje argumentet: "thi man bør altid komme med beviser for den handling man anklager nogen for; det er ret og rimeligt"; derefter ud fra personen: "- og når det drejer sig om Perikles, må man ikke anklage for forræderi uden vidner". Derefter ud fra stedet: "I et demokrati må man ikke anklage nogen for noget uden vidner". Derefter ud fra grunden: "Man bør føre vidner for Perikles' forræderi og kræve at de føres, for

at folk der vil anklage, ikke overilet skal optræde som sykofanter,¹⁷ for på den måde lærer de at hvis ikke de fører vidner, vil de blive dømt for overilede anklager og for at være sykofanter". Hvis vi derimod mener at man ikke skal føre vidner, så kan vi også i den situation pege på omstændighederne, idet vi begynder med at præcisere anbringendet: "Der behøver ikke at føres vidner for Perikles' forræderi". Derpå følger så et argument ud fra handlingen: "Thi enhver forbryderisk handling udføres af gerningsmændene i dølgsmål, så de ikke bliver taget på fersk gerning og straffet"; derefter ud fra personen: "Der er jo alligevel ikke nogen der vil vidne imod Perikles, af frygt for en så berømt person". Derefter ud fra grunden: "Man bør ikke forlange vidner til alle misgerninger, men skal også dømme ud fra sandsynligheder; ellers vil alle misdædere søge at gøre deres gerninger uden vidner, eftersom det kun er vidner der vil kunne få dem dømt". Derefter ud fra stedet: "- og det gælder især i Athen, hvor sandheden om tingene har større vægt end vidner".

På samme måde med hensyn til anbringendet "grund": Efter at vi har fastslået at "det ikke er sandsynligt at Perikles ville begå forræderi", går vi ligesom før videre med et argument ud fra handlingen: "Det er ikke sandsynligt at Perikles ville begå forræderi, fordi forræderi er en gemen handling som intet menneske med forstanden i behold vil le påtage sig", og: "Jeg [Perikles] ville aldrig vælge at udviske mine mange gode gerninger med én dårlig". Derefter ud fra personen: "Jeg ville aldrig begå forræderi - jeg, Perikles, som altid har været tro mod min by og mod athenerne, og uimodtagelig for bestikkelse". Derefter ud fra grunden: "Hvorfor skulle jeg forråde jer? Jeg var rig, og jeg havde ikke behov for penge; jeg havde jeres beundring og ikke jeres had". Derefter ud fra tiden: "Jeg ville aldrig forråde jer, nu hvor jeg nyder en

at diskutere om noget overhovedet er sket, fx om den anklagede overhovedet har begået den handling sagen handler om. I *Om stasis* opstilles følgende "inddeling" [*diáirêsis*] for den konjekturale stasis, det vil sige den serie af anbringender man kan føre frem i en konjektural argumentationsstrategi: 1) indsigelse, 2) krav om beviser (derunder vidner), 3) grund, 4) mulighed, 5) antilæpsis, 6) metalæpsis, 7) fremlæggelse af et andet motiv, 8) troværdigt forsvar, 9) den almene egenskab [*poiotês koinê*]. Nogle af disse begreber kræver nærmere forklaring, som dog ikke er påkrævet her; den kan bedst findes i Malcolm Heath's kommenterede oversættelse (Heath 1995). Ideen om en naturlig sekvens af "byggeklodser" for hver stasis (strategi) er, ved siden af forestillingen om hierarkiske, 'træ'-agtige taksonomier, et grundlæggende pædagogisk-teoretisk greb i hellenistisk retorik.

- 16 Spartanerne under kong Arkhidamos angreb og belejrede Athen i 431; dette blev begyndelsen på den peloponnesiske krig, som beskrevet i Thukydids historieværk. Den athenske leder, Perikles, gik ind for en defensiv og forsigtig strategi. I det tænkte eksempel antages det at spartanerne har skånet Perikles' afgrøder, og dette opfattes så som et tegn på at han må være i ledtog med dem.

17 En falsk anklager, en angiver.

så stor agtelse som jeg gør”.

Op ligeså med hensyn til anbringendet “mulighed”: “Jeg kunne aldrig have begået forræderi”. Først kommer så et argument ud fra handlingen: “Forræderi er en besværlig og vanskelig handling at udføre”. Derefter ud fra personen: “ – især for en som Perikles, hos hvem athenerne, under påskud af at give ham en livvagt, altid har anbragt vagter, og som aldrig har lejlighed til at handle i dølgsmål”. Derefter ud fra tiden: “ – især på dette tidspunkt, hvor byen jo var bevogtet, og hvor ingen kunne komme hverken ud eller ind”.

Demosthenes siger i *Om sendefærd*: “Jeg skal ikke stå til regnskab for mine ord, siger han”.¹⁸ Svaret er: “Det er du ikke fritaget for”, og derefter argumenterer man først ud fra handlingen: “Der er ingen forbryderiske handlinger man ikke skal stå til regnskab for”. Derefter ud fra personen: “En taler ville ikke kunne være fritaget for at stå til regnskab for sine ord, thi enhver skal stå til regnskab for det de er ansvarlige for”. Derefter ud fra stedet: “I et demokrati er ingen fritaget for at stå til regnskab for sine ord – for hvordan skulle en styreform som bygger på ord, kunne have en troværdig politik hvis ikke ord var til at stole på?”

Kort sagt, som vi har påpeget ovenfor, der kan argumenteres og modargumenteres om alle anbringender på denne måde. For eksempel: Philip af Makedonien angriber hele tiden Chersonnes¹⁹, og Demosthenes

18 19, 182; dette er Demosthenes’ gengivelse af hvad Aiskhines påstår.

19 Den lange halvø [*khersonésos*] som danner nord-siden af Dardanellerstrædet (der i oldtiden kaldtes Hellespont); den er forbundet med Thrakien mod nord af en smal landtange. Denne halvø havde strategisk betydning på grund af sin beliggenhed og blev derfor koloniseret af grækerne, som var i strid om den både med perserne (omkr. 490) og med makedonerne under Philip (omkr. 340 f.K.). Nogle af Demosthenes’ vigtigste taler havde til formål at mobilisere grækerne til kamp mod Philip. Halvøen hører i dag til den europæiske del af Tyrkiet og kaldes Galli-

foreslår at grave en kanal tværs gennem landtangen. Et anbringende imod dette: “Dit forslag er noget helt *nyt*, og man skal ikke finde på noget helt nyt.” Et argument ud fra handlingen: “At finde på noget helt nyt er dårligt”. Derefter ud fra personen: “Athenerne skal ikke finde på noget helt nyt, de som er vise og altid følger forfædrenes love og skikke.” Derefter ud fra tidspunktet [*kairos*]: “Man skal ikke finde på noget helt nyt i krigstid, for man skal være glad hvis man redder sig i krigstid, selv hvis man holder sig til det man plejer”. Modsat, men på samme måde: “Man *skal* finde på noget helt nyt.” Først et argument ud fra handlingen: “At finde på noget helt nyt er godt, for livet fornyer sig hele tiden, og det er det der skaber fremskridt.” Derefter ud fra personen: “Athenerne bør finde på noget helt nyt; selv vore fjender roser os for at vi er fornyere.” Derefter ud fra tidspunktet: “Man bør også finde på noget helt nyt i krigstid; krig er et nyskabende foretagende og medfører som regel i sig selv nye opfindelser. Et andet anbringende kan også føres frem: “Det er vanskeligt at grave en kanal tværs over Chersonnes”. Først ud fra handlingen: “Bare det at grave en kanal er vanskeligt”. Derefter ud fra personen: “ – især for os athenerne, som ikke er vant til det”. Derefter ud fra stedet: “ – især så langt fra fædrelandet”. Derefter ud fra tidspunktet: “ – især i krigstid”. Herover gendrivelser: “Det er ikke vanskeligt: Det er en let sag, og det er på vort eget område”. Derefter: “Alt er let for athenerne,” osv. Sådan er de kilder man henter argumenter fra.

En og samme kilde leverer ofte to eller tre forskellige argumenter. For eksempel ud fra personen: “En sådan person gør ikke sådan noget”, altså ud fra den handlende. Eller: “Han har ikke gjort det imod disse perso-

poli-halvøen. Den var også kampplads i 1. Verdenskrig, hvor de allierede her gjorde et forgæves fremstød mod Konstantinopel og tabte over 100.000 soldater.

ner”, altså ud fra dem handlingen er begået imod. Eller: “Han har ikke gjort det til fordel for disse personer”, altså ud fra dem der er grund til at man er anklaget. For eksempel: “Det er ikke sandsynligt at Perikles har villet begå forræderi, denne kloge mand, denne berømte hærfører, så stor og beundret”, altså ud fra Perikles; “og det er ikke sandsynligt at han villet forråde athenerne, som jo har vist ham så stor ære”, altså ud fra andre personer; “og det er ikke sandsynligt at han villet forråde til fordel for spartanerne, som er hans fjender, og som stræber ham efter livet”, altså atter andre personer. På samme måde: “Athenerne må finde på noget nyt”. Først ud fra personen: “ – thi athenerne er altid fornyere”. Og: “Man skal finde på noget nyt når det drejer sig om Philip af Makedonien; thi Philip er også en fornyer, og man skal efterligne sine fjender i krigstid”, hvor der igen argumenteres ud fra andre personer. Ligeledes: “Det er vanskeligt at grave en kanal gennem Chersonnes”. Man vil så hente argument fra stedet: “ – thi den er langt fra Athen”. Og videre: “Det er vanskeligt at grave en kanal gennem Chersonnes, for den strækning man skal gennemgrave, er 45 stadier”. Grunden leverer også ofte den slags stof, for eksempel: Themistokles foreslår i forsamlingen at fejre mysteriefesten til havs. “Men så er der risiko for at perserkongen vil angribe under festen”. “Nej, han vil ikke angribe”. Først ud fra grunden: “ – for at det ikke skal virke som om han spotter guderne ved at forhindre mysteriefesten”. Og videre: “Han vil ikke angribe - af frygt for et nederlag som straf for hans bespottelse”. Faktisk er “for at det ikke skal virke som om han spotter guderne” ét argument, og “af frygt for et nederlag som straf for hans bespottelse” et andet, for selv i fredstid sørger man for ikke at virke bespottelig, skønt der jo så ikke er nogen umiddelbar fare at frygte af den grund. Kort sagt, enhver af omstændighederne leverer stof, ganske vist ikke altid, men i hvert fald nogle gange.

Vi ser altså at en og samme kilde ofte leverer to eller tre forskellige argumenter der egner sig i den konkrete sag. Ligeledes gælder det at ét argument man finder, ofte er fælles for to eller tre forskellige kilder, dvs. at samme argument på samme tid synes at have at gøre med tidspunktet og stedet eller med grunden og handlingen eller med personen og stedet. For eksempel: “Hos jer, som lever i et demokrati, skal man komme med beviser når man anklager nogen”; dette argument har jo både at gøre med de personer som lever i demokratiet, og med demokratiet betragtet som et sted. På samme måde: “Hos jer, som lever i et demokrati, skal man stå til regnskab for sine ord”. Dette argument trækker, som påpeget, på to kilder samtidig.

Jeg har fremstillet alt dette for at vi, når vi har rigeligt med stof, forstår at vi ikke skal betragte det som overflødigt – og for at vi, når der er stofmangel, ikke skal synes at der slet ingen ideer er, især når én enkelt idé eller ét argument trækker på flere kilder samtidig. I virkeligheden er det jo sagen selv der enten udviser stofmangel eller rigelighed. Den professionelle vil så bruge sin teori til at finde ud af hvor det slæber på. Rustet med denne viden vil han lade være med at græmme sig som et fjols hvis hans kunnen ikke kan understøtte en sag med argumenter og stiller ham på helt bar bund med hensyn til ideer. Jeg vil dog føje til at det er muligt ved hjælp af omformning [metapoiêsis] enten at sammentrænge en overflod af ideer, eller at give et spinkelt stof fylde, og ligeledes er det muligt at mangfoldiggøre det ved hjælp af virkemidler i udtrykket. Demosthenes selv var ikke bange for undertiden kun at bruge ét argument, og undertiden har han så omformet det på forskellige måder, som i den første fremstilling af anklagen i *Om sendefæerden*²⁰; andre gange udvikler han det ikke engang, som her i *For kransen*: “men, siger

20 19, 72-77

han, du har svigtet din pligt som den blev pålagt dig. – Jamen, du som selv var der da inspektørerne bragte mig for retten, du anklagede mig jo ikke?”²¹ Han nøjes altså med på overbevisende måde at gendrive det fremførte med et argument ud fra tiden: “Anklager du mig *nu*? Det skulle du have gjort da man bedømte min sag, og jeg gjorde rede for den.”

Bearbejdelse [*ergasia*] af argumenter

Vi foretager altså gendrivelsen af et givet anbringende enten ved hjælp af modanbringende eller *antiparastasis*, og derefter har vi brug for argumenter til at understøtte gendrivelsen; på samme måde har vi brug for bearbejdelse når vi vil bekræfte et argument. Ethvert argument bearbejdes ud fra følgende metoder, som tilsyneladende er argumenttyper, nemlig:

- sammenligning [*parabolê*],
- eksempel [*paradeigma*],
- det mindre [*mikroteron*],
- det større [*meizôn*],
- det tilsvarende [*isos*],
- det modsatte [*enantion*].

Men for det første ligger kilderne til argumenter i omstændighederne, og for det andet søger vi ikke efter disse elementer for hvert anbringende, men for hvert argument. Og ligesom vi til gendrivelse eller bekræftelse af et anbringende nogle gange har mange argumenter, andre gange få, så gælder det også for det enkelte argument: Bearbejdelsen giver os nogle gange mange elementer til at bekræfte et givet argument, andre gange kun få. Tag for eksempel et argument ud fra personen. Til bekræftelse af dette argument ud fra personen laver man undertiden en

bearbejdelse alene ud fra et eksempel, andre gange både ud fra et eksempel og en sammenligning, andre gange tillige ud fra en modsætning, og undertiden ud fra endnu flere elementer. Lad os tage et eksempel. Dette er et anbringende: “Man skal ikke finde på noget nyt.” Gendrivelsen er: “Jo, man skal finde på noget nyt, hvis det er nyttigt”; et argument ud fra personen er så at “vi skal finde på noget nyt, fordi vi er atener; vi er jo fornyere”; derpå en bearbejdelse taget fra et eksempel til bekræftelse af argumentet om at atenerne er fornyere: “- vore forfædre har jo foretaget den og den fornyelse”. Ofte finder man ikke på ét, men flere eksempler; ukyndige mener så at der er flere argumenter, men for os er der ikke tale om “argumenter”, men derimod om bearbejdelse, og der er kun tale om én bearbejdelse, nemlig ud fra eksempel, også selv om der er flere eksempler. Demosthenes sagde også et sted: “Det er ikke så forunderligt at han, som er med på krigstogtet og er til stede hele tiden, overgår os, som bare nøler og er ubekymrede”²². Dette er en bearbejdelse ud fra handlingen. Derpå brugte han en bearbejdelse ud fra det modsatte: “Det modsatte ville være mere forunderligt - at vi, som intet gør af det som er nødvendigt, skulle overgå ham, som gør alt hvad der skal til”. Hvis man siger: “Det er godt at ære sine forfædre,” altså et argument ud fra sagen, kan man føje til: “thi det gør de vilde dyr også”, hvorved man giver sit argument en bearbejdelse ud fra sammenligning. Eller hvis man kommer med dette argument: “Enhver by har lov at gøre hvad den vil, hjemme hos sig selv,” og hvis man føjer til, “thi enhver har lov til i sit hjem at gøre hvad han vil, som en despot,” så bruger man en bearbejdelse ud fra det mindre.

22 Et ufuldstændigt citat fra Demosthenes’ 2. olynthiske tale, hvor han maner atenerne til kamp mod Philip af Makedonien.

21 18, 117.

Enthymemet

Enthymemet tjener til at forøge argumentets skarphed, når man først har forstået hvad det er, hvordan det virker, og hvor man finder det. For selve den plads det indtager i argumentationen, giver det nødvendigvis en virkning af skærpelse. Når et anbringende er fremført, skal man altså først gendrive det med et modanbringende eller *antiparastasis*, derefter komme med et bekræftende argument ud fra omstændighederne, derefter bearbejde det med de elementer som vi har påvist udgør argumentets bearbejdelse, og så føje et enthymem til bearbejdelsen. Lad os tænke os dette anbringende: "Det er vanskeligt at grave en kanal gennem Chersonnes"; derpå følger gendrivelsen ud fra modanbringendet: "Det er ikke vanskeligt at grave en kanal gennem den", derpå et argument herfor ud fra handlingen: "For det er jord vi graver i, og at grave i jord er barnemad," derpå bearbejdelse ud fra et eksempel, nemlig: "Perserkongen gravede engang en kanal gennem Athosbjerget, da han fik brug for det"²³, derpå et enthymem vedrørende dette eksempel: "- og *han* gravede i et bjerg, men *vi* skal bare grave i jord". For ligesom bearbejdelsen bekræfter argumentet, således bekræfter enthymemet bearbejdelsen, og ligesom vi til ethvert argument søger en bearbejdelse, således søger vi til enhver bearbejdelse et enthymem. På den måde kan skarpheden forøges i det uendelige, hvis man i sin gendrivelse har et modanbringende og en *antiparastasis*, og til hver af disse to eller tre argumenter, og ligeledes til hvert af argumenterne to eller tre bearbejdelser, og til hver bearbejdelse et særskilt enthymem.

Man skal være klar over at én bearbejdelse ofte medfører flere enthymemer, og at hvis man altså søger efter et enthymem til enhver bearbejdelse, skal man søge det i de samme omstændigheder som dem hvori

man søgte efter argumenter for det opstillede anbringende. Jeg skal forsøge at klargøre dette: De enthymemer der er fundet til hver bearbejdelse, har karakter af noget parallelt [*synkritikon*], og at finde dem er at finde noget parallelt i henseende til sted, tid, måde, person, grund eller handling. Det forekommer altså at man i én bearbejdelse finder én, to eller endda flere enthymemer, der så får karakter af støtte-enthymemer.

Et støtte-enthymem er altså faktisk et andet enthymem fundet som belæg til det første. Vi kan tage eksemplet: "Perserkongen anlagde en kanal gennem Athosbjerget", derpå enthymemet som må kaldes sådan, fordi ethvert enthymem har karakter af parallel, der findes ved at parallelisere ud fra bearbejdelsen og i overensstemmelse med denne: "- og *han* gravede i et bjerg, hvilket er en vanskelig handling, men *vi* skal bare grave i jord, hvilket ikke er en vanskelig handling"; derpå, ud fra grunden, "- og *han* gjorde det for at befæste sit herredømme, men *vi* for at vi ikke skal lide overlast ved at underkastes herredømme udefra". Dette sidste enthymem er fundet ud fra grunden, og eftersom det følger sig til det første enthymem: "- og for ham var det vanskeligt, men for os er det nemt", er det faktisk et støtte-enthymem.

Men til denne samme bearbejdelse kan man også finde et andet enthymem, nemlig ud fra situationen [*kairos*]: "- og *han* udførte dette, som han anså for noget underordnet, og det skønt han var i gang med at føre krig; men *vi* kan betragte det som en afgørende handling". Her skal man bemærke at håndteringen af dette udsagn får det enthymem der blev fundet som nr. 2, til at fremtræde som et støtte-enthymem, hvis man efter at have udsagt det første enthymem og standset dér, tager det op igen og følger det andet til, på en måde som om man lige havde fundet noget at tilføje der manglede dér, og altså ikke noget nyt. Sådan her: "- og perserkongen gjorde dette for at befæste sit her-

23 I 483 f.Kr. gravede kong Xerxes en kanal gennem den halvø hvor Athosbjerget ligger.

redømme, men *vi* skal gøre det for at vi ikke skal underkastes herredømme udefra”; derpå går vi tilbage og siger igen, som for at tilføje et støtte-enthymem: “ – og *han* udførte denne vanskelige opgave, alt imens han havde vigtigere ting for, og alene for at befæste sit herredømme; men *vi*, vi som intet andet har der kalder på os end at afvende denne skade, skal vi så undlade at udføre den?”

Ofte er det også sådan at handlingernes natur gør det muligt at finde et særligt støtte-enthymem, idet enthymemet ikke er fuldstændigt i sig selv, men en art tilføjelse der giver det ekstra skærpelse. Hvis én for eksempel siger: “Det er slemt at volde sit fædreland skade”, og hvis man så bearbejder dette ud fra modsætningen: “ – for det er sine fjender man skal volde skade”, og hvis

man derpå fremfører enthymemet: “Det er værre at en medborger voldet skade end at fjenden gør det, for fjenden er undskyldt på grund af sin afstamning, mens borgeren gør sig mere fortjent til had i kraft af at være borger”, og hvis man til dette enthymem føjer “- især hvis det viser sig at borgeren voldet dem skade som han tidligere har gjort godt imod” – så har man dermed også et ægte støtte-enthymem ud fra handlingens natur, som dels er en art tilføjelse og dels giver selve enthymemet øget skarphed. Heraf fremgår hvordan man, inden for et og samme problem, udfører og definerer den dobbelte styrkelse med en parallel, som giver selve enthymemet øget skarphed.